

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»
Факультет цивільної та господарської юстиції
Кафедра цивільного процесу

*До 150-ї річниці з дня відкриття першої
судової палати у м. Одеса*

Новели цивільного процесуального законодавства: ПРЕДСТАВНИЦТВО

МАТЕРІАЛИ
Міжнародної науково-практичної конференції

м. Одеса, 16 травня 2019 року

Одеса
Фенікс
2019

УДК 347.9

Н 72

Укладачі:

Голубєва Н. Ю. – доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри цивільного процесу, професор кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія»;

Островська Л. А. – кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільного процесу Національного університету «Одеська юридична академія»;

Коробенко О. О. – асистент кафедри цивільного процесу Національного університету «Одеська юридична академія»;

Сатановська О. В. – старший лаборант кафедри цивільного процесу Національного університету «Одеська юридична академія».

Новели цивільного процесуального законодавства:
Н 72 представництво : матер. Міжнар. наук.-практ. конфер. ; до 150-ї річниці з дня відкриття першої судової палати у м. Одеса (м. Одеса, 16 травня 2019 року) / за заг. ред. д.ю.н., проф. Н. Ю. Голубєвої. – Одеса : Фенікс, 2019. – 200 с.

Укр. та франц. мовами

ISBN 978-966-928-404-4

УДК 347.9

*Матеріали видано за авторською редакцією.
Повну відповідальність за достовірність та якість поданого матеріалу
несуть учасники конференції, їхні наукові керівники, рецензенти
та структурні підрозділи вищих навчальних закладів та установ,
які рекомендували ці матеріали до друку.*

ISBN 978-966-928-404-4

© Національний університет «Одеська
юридична академія», 2019

Берестова Ірина Еріївна

*кандидат юридичних наук, доцент, заслужений юрист України,
провідний спеціаліст відділу аналітичної роботи та організації
управління Національної академії внутрішніх справ України,
науковий консультант судді Конституційного Суду України*

**НОВЕЛИ ПРЕДСТАВНИЦТВА У СПРАВАХ ПРО ЗАХИСТ
ПУБЛІЧНИХ ІНТЕРЕСІВ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ
І КОНСТИТУЦІЙНОМУ ПРОВАДЖЕННІ**

У багатьох випадках під час захисту прав невизначеного кола осіб, відбувається захист і суспільного інтересу, однак не виключені ситуації, коли під час звернення до суду для захисту прав невизначеного кола осіб питання про захист суспільного інтересу не виникає, оскільки невизначеність осіб ще не означає обов'язкової наявності певного спільного блага. Спільною основою, котра об'єднує таких осіб, може слугувати лише те, що їх усіх неможливо персоніфікувати, й те, що захисту підлягають їх однорідні права. Разом з тим, суспільний інтерес, перш за все, пов'язаний не з кількістю учасників або невизначеністю групи, а з його особливою якістю – суспільною значущістю. Про захист суспільного інтересу ідеться також і тоді, коли всіх учасників соціальної групи можна визначити: наприклад, у разі збереження певних видів культурної чи історичної цінності, що має значення суто для мешканців певного невеликого населеного пункту. У такому випадку безпосереднім вигодонабувачем від реалізації публічного інтересу виступатимуть мешканці пункту (адресати публічного інтересу), а кінцевим – українське суспільством в цілому (носій публічних інтересів вищого рівня).

Встановлено, що інститут захисту «чужих прав» у цивільному процесі полягає у праві органів та осіб брати участь у цивільних справах, зокрема, звертатися із позовними заявами до суду в інтересах інших осіб або державних чи суспільних інтересів у встановлених законом випадках можуть: органи місцевого самоврядування; Уповноважений Верховної Ради України з прав людини; прокурор; органи державної влади; фізичні та юридичні

особи (ст. 56 ЦПК України від 03.10.2017). Вказані органи можуть звертатися самостійно, тобто ініціювати цивільний судовий процес, обґрунтовуючи наявність їх інтересу у захисті прав, свобод та інтересів інших осіб. При цьому, матеріально-правовий інтерес, зокрема органу місцевого самоврядування, якщо він вступає в процес від власного імені в якості сторони процесу, може характеризуватися рисами суспільного інтересу, однак може проглядатися суперечність із інтересом державним. З'ясовано, що проблема процесуального статусу прокурора під час представництва в судовому процесі є принциповим моментом для визначення підстав і форм реалізації ним представницької функції. Правосуб'єктність цих органів полягає в обсязі їх прав і обов'язків, закріплених ст. 49 ЦПК України, а також у наявності матеріально-правового (сторони й треті особи), загальнодержавного (прокурор) або суспільного (органи місцевого самоврядування, громадські організації, профспілки тощо) інтересів (суспільного, публічного) в цивільній справі. Матеріально-правова заінтересованість у результаті справи зумовлює наявність у цих осіб, нарівні з процесуальними правами й обов'язками, особливих процесуальних інтересів. Зокрема, законний інтерес позивача набуває прояву в бажанні замінити неналежного відповідача належним, про що він вносить клопотання (ст. 51 ЦПК України); законний інтерес однієї зі сторін в огляді судом за місцем перебування доказів, які інша сторона не може доставити до суду (ст. 85 ЦПК України).

Стосовно омбудсмена, зауважимо, що ним здійснюється захист прав, свобод чи інтересів однієї людини і це є проявом захистом публічного інтересу. У випадках, коли йдеться про захист основних прав і свобод людини і громадянина (конституційних), захист яких має розпочатися в порядку ординарного, зокрема, цивільного судочинства, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини може вважатися тим суб'єктом, який здійснює захист суб'єктивного права особи, опосередкованого публічним інтересом. Йдеться про захист права, яке має істотне значення для особи і обґрунтовується омбудсменом у процесуальних документах,

чи власне згідно із природою такого суб'єктивного права, зокрема певних природних прав особи, в разі їх порушення. Саме у цьому на наш погляд проявляється захист омбудсменом публічних інтересів, адже конституційні права і свободи людини характеризуються публічністю і підлягають посиленій охороні й захисту не тільки судами системи судоустрою, а й органом конституційної юрисдикції. Таким чином, одночасна наявність певних передумов, а саме: 1) порушення основних (фундаментальних) прав особи або створення загрози такому порушенню та 2) неспроможність громадянина самотійно захистити свої права і свободи; брати участь у судовому розгляді справ, провадження в яких відкрито за його позовами (заявами, клопотаннями (поданнями), формують підстави для визнання Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини належним суб'єктом, уповноваженим звертатися до суду в інтересах громадянина, що характеризуються певною публічністю, за умови надання суду обґрунтування неможливості особи самотійно здійснювати захист своїх інтересів (ч. 2 ст. 56 ЦПК України в редакції від 03.10.2017).

Останньою конституційною реформою щодо правосуддя було закріплено право особи звертатися із конституційною скаргою із прямим конституційним застереженням, що така скарга може бути подана в разі, якщо всі інші національні засоби юридичного захисту вичерпано (ст. 151–1 Конституції України). Законом України «Про Конституційний Суд України» розкрито поняття особа, про яку йдеться у ст. 151-1 Основного Закону (фізичні та юридичні особи приватного права) та закріплено винятки: «Суб'єкт права на конституційну скаргу» передбачено, що «...До суб'єктів права на конституційну скаргу не належать юридичні особи публічного права» (абз. 2 ч. 1 ст. 56 Закону). У конституційній площині аксіоматичним, на наш погляд, є те, що юридичні особи публічного права наділені повноваженням, а не правами, що відповідає ч. 2 ст. 19 Конституції України. Відтак, законодавець слушно акцентував увагу, що правом звернутися із відповідною конституційною скар-

гою є фізичні особи та юридичні особи приватного права у зв'язу із відсутністю конституційних прав суб'єктів публічного права.

Конституція України та чинне законодавство розмежовує моменти участі й повноваження суб'єктів права на звернення до Конституційного Суду України (далі – КСУ): окремі суб'єкти права звернення до КСУ, уповноважені звертатися на стадії існування законопроекту (тільки про внесення змін до Конституції – Президент України та народні депутати); окремі – з моменту прийняття законопроекту як закону та набрання ним чинності (Президент України, народні депутати, Кабінет Міністрів України, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини); Верховний Суд (далі – ВС), – з моменту застосування закону чи його окремих положень, які, як вбачається, суперечать Основному Закону України; фізичні і юридичні особи приватного права – після вичерпання всіх інших національних засобів юридичного захисту. Також не позбавлений можливості звернутися із конституційним поданням про інцидентний конституційний контроль Уповноважений Верховної Ради України з прав людини. ВС є колегіальним органом звернення до КСУ. Прийняття рішення про внесення чи відмову у внесенні конституційного подання покладається на Пленум ВС, який має налічувати до 200 суддів.

Процедурно звернення до КСУ складається із двох документів: 1) власне конституційне подання із додатками, яке підписується Головою ВС та секретарем Пленуму ВС і в якому зазначається особа представника ВС у КСУ; 2) постанова Пленуму ВС, яка характеризується рисами процесуального документа (в разі наявності певного правового обґрунтування) і одночасно протоколу, в якій також дублюються особи, уповноважені на підтримання конституційного подання та представлення інтересів ВС як суб'єкта права на конституційне подання у КСУ. Вважаємо, що звернення до Пленуму ВС, після ухвалення рішення *по суті* цивільної справи, для вирішення питання про внесення до КСУ подання про неконституційність закону, за своєю суттю є неприйнятними і такими, що підривають незалежність прийнятого рішення суду, призве-

дуть до переоцінки прийнятого судом рішення по суті у позапроцесуальному порядку Пленумом ВС. На наш погляд, це є фактом перебирання Пленумом ВС одночасно повноважень: (а) як суду вищої інстанції в частині апеляційного перегляду/ касаційного оскарження справи поза визначеним процесуальним законом та автоматизованим розподілом складом суду, (б) конституційного повноваження органу конституційної юрисдикції; а також може свідчити про порушення принципу поділу влад, закріплених статтею 6 Основного Закону України.

Бут Ілля Олександрович

*кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільного процесу
Національного університету «Одеська юридична академія»,
експерт Громадського центру правосуддя Одеської області*

ОСОБЛИВОСТІ ПРЕДСТАВНИЦТВА ГРОМАДСЬКИМ ОБ'ЄДНАННЯМ, ЯКЕ НЕ МАЄ СТАТУСУ ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ, ІНТЕРЕСІВ СВОГО ЧЛЕНА

Стаття 56 Цивільного процесуального кодексу України передбачає, що у випадках, встановлених законом, органи державної влади, органи місцевого самоврядування, фізичні та юридичні особи можуть звертатися до суду із заявами про захист прав, свобод та інтересів інших осіб або державних чи суспільних інтересів та брати участь у цих справах [1].

В той же час, відповідно до ст. 1 Закону України «Про громадські об'єднання» громадське об'єднання може здійснювати діяльність зі статусом юридичної особи або без такого статусу [2], а тому доцільним буде дослідити можливість звернення до суду громадського об'єднання, яке не має статусу юридичної особи, в інтересах свого члена в контексті ст. 56 ЦПК України. Виходячи зі структурного аналізу ЦПК України, положення ст. 56 розміщені у § 1 «Учасники справи» Глави 4 «Учасники судового процесу» Розділу I ЦПК України, тоді як положення ст. 58 ЦПК України розміщені в § 2 «Представники» цієї ж глави, що дає змогу розрізнити в